

EL NATUFIÀ: una cultura en el procés de neolitització de Palestina

per
Ramon Buixó i Capdevila

De tothom és conegut l'interès que sempre ha existit per conèixer les cultures prehistòriques del Pròxim Orient. Aquest interès ha anat arrelant, i són els científics que cada vegada dediquen els seus estudis a aquesta regió tan excepcional. Dintre d'aquesta regió cal no oblidar una determinada zona, tant al dia pels seus conflictes, però amb una importància cultural extraordinària.

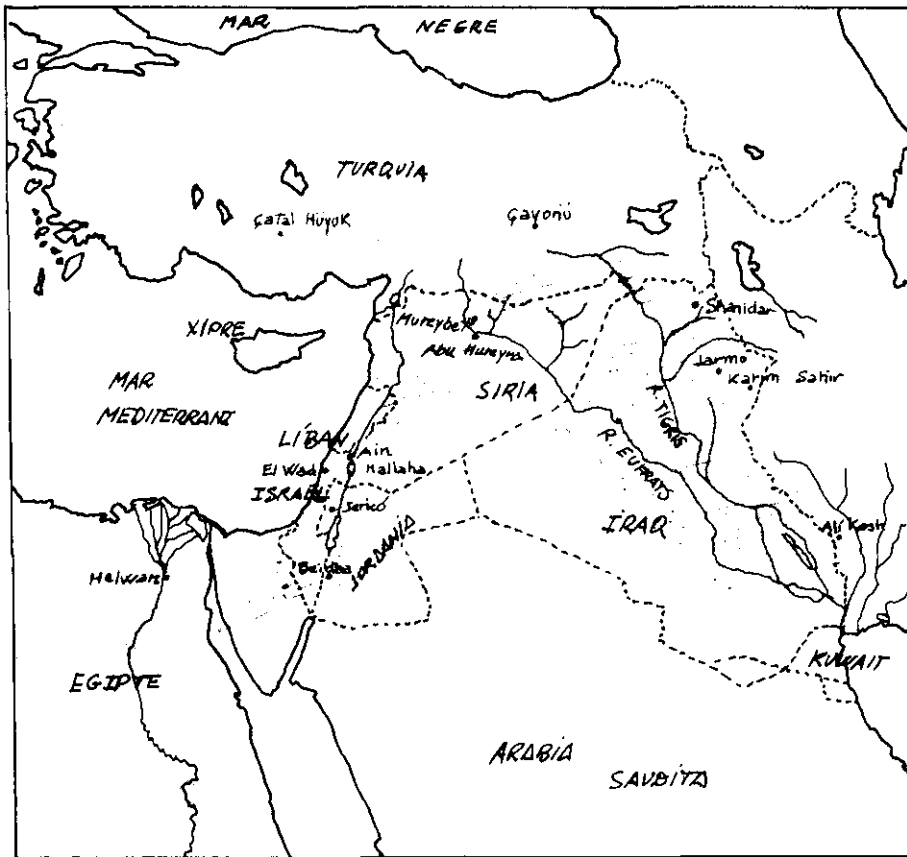
Palestina és una de les zones on l'home començà a desenvolupar unes noves formes de vida que representaren el canvi de les formes típiques de la vida paleolítica a unes altres amb les que Gordon Childe batejà amb el nom de «Revolució Neolítica». Aquesta revolució és el pas de la societat recollectora i caçadora a la de producció d'aliments: agricultura, ramaderia,... El procés que se segueix és llarguíssim, amb una sèrie de característiques que ja en algunes de les cultures mesolítiques prefiguren aquest procés. D'aquestes cultures la més coneguda és el Natufià, etapa final del Mesolític de Palestina que representa el moment incipient del procés de neolitització d'aquesta zona del Llevant del Pròxim Orient.

Vàrem tenir l'ocasió d'experimentar aquest interès per quant durant els mesos d'agost i setembre de 1980, vàrem participar en la campanya que cada any organitza el CNRS de França a l'estat d'Israel amb una expedició arqueològica que estava dirigida pel professor F. R. Valla i que juntament amb el seu equip de col·laboradors treballarem i experimentàrem aquests interrogants que ens suposen i criden l'atenció, com és el procés de neolitització. L'excavació en la qual participàrem fou una excavació enterament mesolítica, treballant en el nivell natufià. Aquest treball és el fruit de l'interès profund pel coneixement d'aquesta cultura i del procés que precedeix (1).

L'ENTORN GEOGRAFIC DE PALESTINA

Palestina es troba situada en l'anomenada regió del Llevant del Pròxim Orient, o també en la zona occidental de l'anomenat «Creixent

(1) El «Centre de Recherche Scientifique» (CNRS) de França subvenciona aquesta missió a Israel. L'excavació té lloc durant els mesos d'agost i setembre a la terrassa de la cova d'Hayonim. Els nivells de l'excavació són nivells natufians. Els resultats de les excavacions franceses encara no han estat publicats, però sí que existeix el resultat d'una primera excavació feta en la terrassa d'Hayonim. La referència es troba en la bibliografia específica. Agraïxo amb aquestes línies al Professor F. R. Valla, director de l'excavació i al seu equip per les seves facilitats per oferir aquest treball. També agraïxo a l'Excma. Diputació de Girona pel seu ajut en nostre desplaçament.

Mapa distribució jaciments integrants del procés de neolització en el Pròxim Orient.

Fèrtil». El Llevant està format pels actuals estats del Líban, la gran part de Síria i Palestina (estats de Jordània i Israel).

A Palestina és on es troben situats la major part dels jaciments natufians, encara que darrerament n'han trobat tant al Líban com a Síria.

La realitat geogràfica d'aquesta regió és limitada a l'Oest pel Mar Mediterrani, al Nord per les muntanyes del Líban i l'Anti-Líban, a l'est pel desert de Síria i la Transjordània, i al Sud el Sinaí. La columna vertebral de tota aquesta regió és la vall que forma la conca del riu Jordà. Aquesta vall, que al llarg de 250 km. se segueix per la falla tectònica del gran Rift, dona origen a una enorme fossa d'una amplada de 20 km. i que la major part està situada sota el nivell del Mar Mediterrani. Per aquí corre el riu Jordà que, havent nascut en els vessants de l'Anti-Líban, és una conca tancada que en el seu recorregut origina estanys i llacs: l'estany Huleh, avui dia assecat, més avall el de Tiberiades i el Mar Mort on desemboca.

Des del punt de vista del relleu i del clima, Palestina es divideix en 4 zones: la costa, les muntanyes de la Galilea, Samària, Judea fins arribar el Néguev, la fossa del Jordà, i les muntanyes del Golan, Fora d'aquí, en el Líban i a

Síria existeixen uns quants jaciments. Darrerament s'han trobat en aquestes zones bastants jaciments (2).

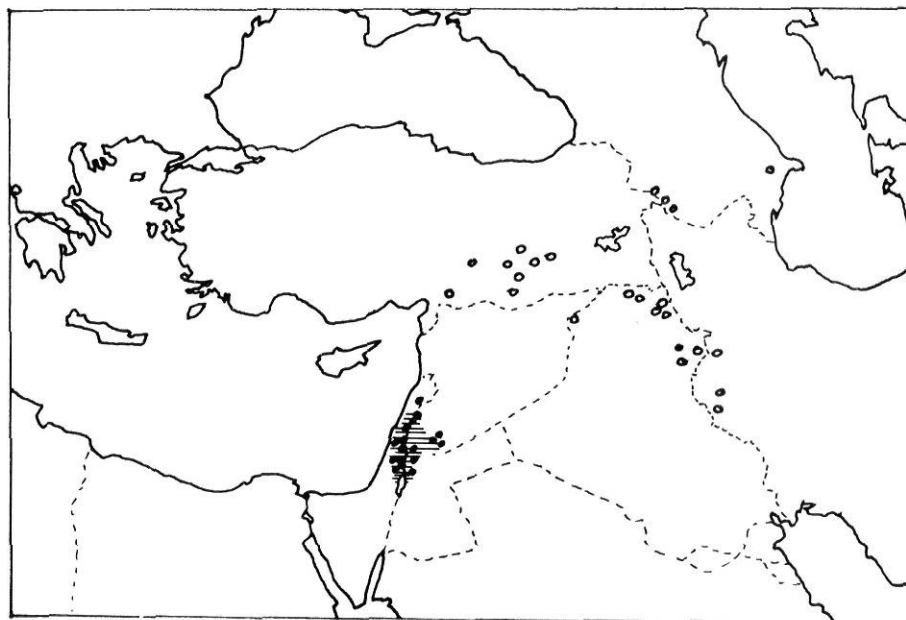
De la costa coneixem els jaciments del Mont Carmel. Aquesta zona és una franja bastant estreta en la qual es troben terres argiloses vingudes de dipòsits al·luvials. El clima és mediterrani i està afavorit pels vents humits del mar; és, per tant, una zona fèrtil.

Entre la costa i la fossa del Jordà existeixen una sèrie de jaciments ben coneguts, com Shukba (3) i les coves d'Hayonim, a partir d'aquí s'estén una regió desèrtica fins arribar a la fossa del Jordà: és el desert de Judà. En aquesta zona, la mitjana de pluges ha disminuït enor-

(2) Aquestes zones són les conegudes amb el nom de zones límits de les «zones ecològiques, que són les que es troben en els voltants de paratges a on no creixen en estat natural les espècies salvatges de cereals pròpies de Palestina.

(3) Shukba és una cova situada en els marges del Wadi en-Natuf. Es la primera on s'identificà aquesta cultura i d'aquí en pren el seu nom.

Mapa distribució del blat salvatge.

mement i a mesura que ens anem apropant al mar Mort es desertitzarà molt més.

Els jaciments situats en el desert de Judà estan concentrats entorn de dos ouadis (4): l'ouadi Khareiton i l'ouadi Djihar. Del primer sistema de drenatge en depenen els jaciments en cova com Erq-el Ahmar, Ain Sakhri i el Khiam; i del segon el Tor Abou Sif i el Oumm ez-Boueitina. Ja del desert del Néguev coneixem les estacions de Rosh Cin i la de Rosh Horesha.

La fossa del Jordà és un paisatge totalment desèrtic, a excepció del Nord en la regió de Galilea. En la fossa es coneixen dos jaciments a l'aire lliure: Eynan (Ain Mallaha) i la famosa ciutat de Jericó. Pels voltants d'aquests jaciments existeixen oasis, i probablement aprofitats pels grups natufians establerts en aquestes zones.

De la Transjordània coneixem el jaciment de Beidha. Aquest tell (5) situat a la dreta d'un ouadi era un lloc bastant idoni per al conreu de cereals. Sabem d'aquesta ciutat com el lloc més representatiu del Neolític Preceràmic B. (6)

(4) Wadi: en àrab, és un riu que només s'emplena d'aigua quan plou i aleshores arrossega gran quantitat de pedres i de sediment.

(5) Tell: turó artificial format per la superposició de poblats que els sediments aportats pels vents es van acumulant i formen aquest turó artificial.

(6) El Neolític Preceràmic B és dintre el procés de neolitització el precedent immediat del Neolític. La seva característica principal és la construcció de les cases en planta rectangular.

(cultura integrada en el procés de neolitització i amb característiques específiques). Actualment l'oasis més acostat es troba a uns 5 kms.

Fora de Palestina, el natufià és encara poc conegut. A Síria existeixen, no obstant, jaciments molt importants com Jabroud, Cornet Rharra, i Tell Mureybet. Al Líban hi ha les estacions de Jiita, Saaidé i Ksar Akil.

En resum, ens adonem que des de la Galilea fins al Néguev l'establiment d'aquests grups en els entorns climàtics són molt variats. Aquesta variació és la influència de dos factors antagònics que regeixen en aquesta regió: el mar i el desert, separats per una distància relativament petita. Cadascun d'aquests factors comporta la diferència dels paisatges i dels diferents canvis climàtics al llarg de les estacions. Per tant, si alguns jaciments gaudeixen encara de condicions bastant favorables (Jericó, Eynan) d'altres es troben en zones més apropiades per a l'establiment de campaments més o menys perllongats (Beidha).

EL NATUFIA: CULTURA DEL MESOLITIC SUPERIOR

El Natufià és la principal cultura del Mesolític Superior i és la que conté tots els precedents al procés. Braidwood (7) referint-se a aquest procés dirà que el Natufià és la cultura de «l'assemblage» del Neolític de Palestina.

(7) BRAIDWOOD, *El Hombre Prehistórico*, 1971, pp. 174 i següents.

Juntament amb aquesta cultura n'apareixen d'altres, sobretot en les zones marginals, que no han estat incloses dintre d'aquesta per existir certs elements que no es troben en el Natufià. Totes aquestes cultures afins al Natufià són conegudes amb el nom de Kebarià Geomètric B.

CRONOLOGIA

El Natufià ha estat trobat en estratigrafia a Kebara, Jabroud, Hayonim, Nahal Oren, Jericó i a Tell Mureybet.

Les diferents anàlisis efectuades amb la datació del Carbó 14 daten el Natufià com una cultura del 10.000 al 8.000 abans d'ara. Aquesta datació, confirmada per algunes estratigrafies situen el natufià intercalat entre l'anomenat Kebarià Geomètric A i el Neolític Preceràmic A en els principis de l'Holocè.

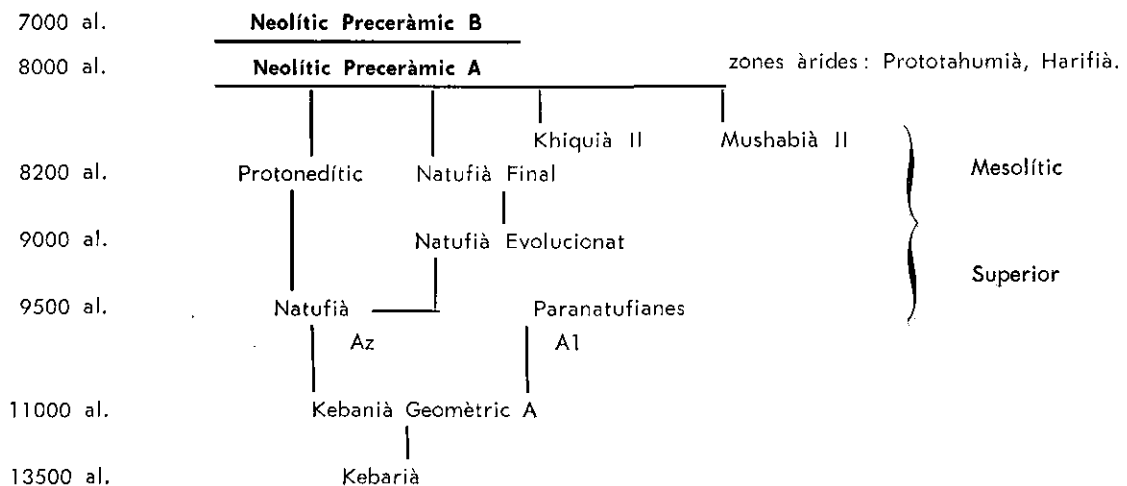
La cova de Kebara és el primer jaciment que es troba el Natufià amb estratigrafia. A partir d'aquí, Bar- Yosef comença la seva tesi sobre la divisió interna del Kebarià com a cultura paleolítica i precedent del natufià, per a trobar el procés que se segueix fins arribar al Natufià (8): les indústries del Kebarià són típiques per laminetes retocades: sovint laminetes amb dors i truncadura. D'aquí, es divideix en Kebarià Geomètric A1 caracteritzat per trapezis i rectangles

microlítics, i en Kebarià Geomètric A2 que es troba sobretot triangles. L'altra cultura l'anomena Kebarià Geomètric B que seguirà direccions diferents.

Dels diferents jaciments amb estratigrafia, el kebarià és el precedent de les fraccions que tenen geomètrics, encara que no es decideix quina d'aquestes és la precedent de la cultura natufiana. L'opinió d'alguns autors és que l'element geomètric és l'element immediat de la cultura natufiana (9). Amb això afirmen que el natufià és una cultura originària de Palestina i que té el Kebarià com a precedent immediat.

El Kebarià Geomètric B es desenvoluparia al mateix temps que el Natufià.

L'evolució del Natufià cap el Neolític és menys complicada: la seqüència estratigràfica que va del Natufià fins al Neolític Preceràmic A ha estat reconeguda a la base del tell de Jericó en l'excavació de 1959. Aquesta etapa està lligada a la tradició industrial i arquitectònica del natufià. És el Protoneolític, etapa intermitja i que evoluciona el 8.200 a C. cap el Neolític Preceràmic A. Després d'aquesta cultura, existeix una altra que s'anomena Neolític Preceràmic B amb unes característiques arquitectòniques diferents (6). A partir d'aquí arribem al Neolític. En els llocs menys favorables en l'aspecte climàtic, s'ha identificat que el Natufià més evolucionat marxa cap a una cultura anomenada Tahunià i que és identificable amb el Neolític Preceràmic B.

(8) El Kebarià és una cultura del Paleolític Superior de Palestina. És la etapa final i alguns ja consideren aquesta cultura com del Mesolític Inferior.

(9) GONZALEZ ECHEGARAY, J. **Orígenes del Neolític Sirio-Palestino**. 1978, p. 139.

EL REGIM ECONOMIC

La base de subsistència de la cultura natufiana és encara l'activitat caçadora i depredadora, i en menor grau la recollida de les espècies salvatges de cereals.

Per una banda, la cacera, base indispensable dels pobles paleolítics, seguirà perdurant en el Mesolític i fins i tot en temps posteriors. L'espècie millor representada de la fauna caçada és la gazela, i en menor grau el cérvol, el senglar i la daina. Això pel que es refereix a les coves. En els poblats a l'aire lliure és també la gazela l'espècie més representativa. Hi ha alguns autors que consideren aquest animal com una espècie gairebé domesticada pels grups natufians, o almenys, en grau relativament mínim.

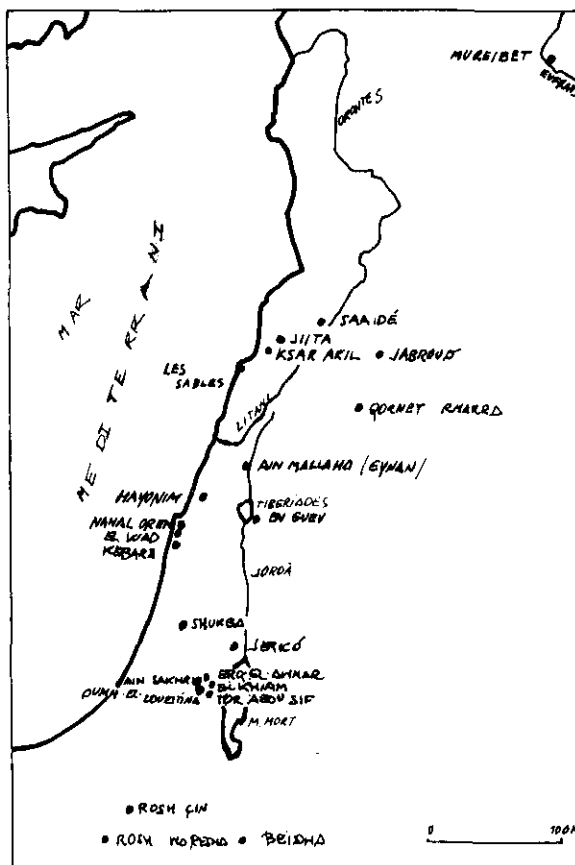
Dels animals domesticats, encara no hi ha dades conclusives que permetin afirmar que els grups natufians haguessin arribat a tenir algunes espècies animals domesticades. Però pel que respecta als cànids, hi ha hagut una sèrie d'estudis referents a la qüestió que les restes d'aquestes espècies conegudes, no eren sinó el llop típic de la regió. Malgrat això, una última troballa d'un cànid jove enterrat juntament a un esquelet humà ha fet renèixer la polèmica (10).

En la pesca també existia una gran part de la seva alimentació, mostra de la qual en són la presència abundosa d'arpons i altres elements fets en os.

Per altra banda, la recollida de cereals ha estat de gran importància per a la economia d'aquests grups mesolítics. S'han trobat elements en diferents jaciments com en són els màncs de falç, fabricats en os i que tenen una incisió en la qual s'integraven unes fulles de sílex. Aquestes, tenen una pàtina inconfundible pel fet d'haver estat utilitzades per manipular palla. A més d'aquests instruments existeixen altres relacionats amb moldre el gra, tals com els molins de mà, els morters. No obstant, aquesta gent no és considerada com a vertaders agricultors, ni molt menys ramaders. Això molts autors ho consideren pel fet que la vertadera agricultura no era necessària per als natufians, ja que podien aprofitar-se de les espècies salvatges que creixen espontàniament en els seus voltants i podien obtenir un rendiment excepcional en la seva collita (11).

(10) VALLA, F. «La sepulture H, 104 de Mallaha (Eynan) et le problème de la domestication du chien en Palestine», *Paléorient*, vol. 3, pp. 76-77.

(11) Els biotops salvatges de Palestina són el blat i l'ordi.

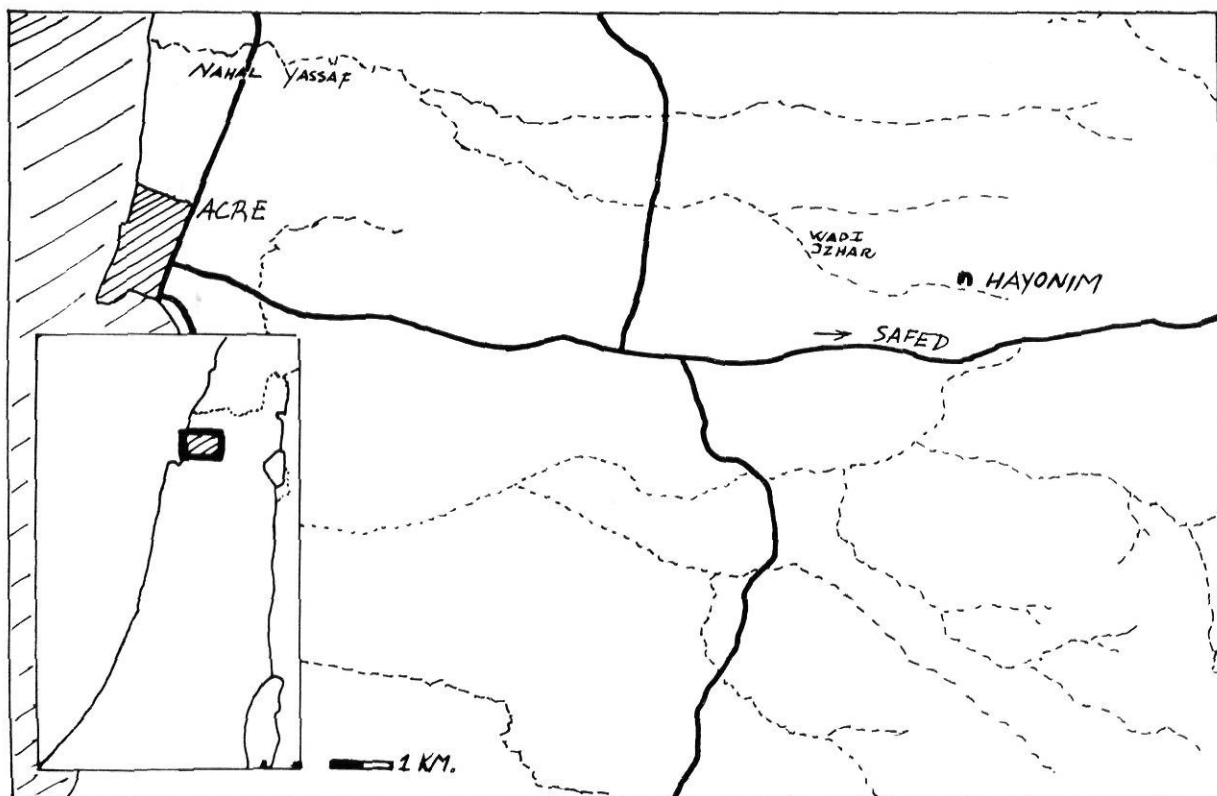
Mapa jaciments natufians en el llevant del Pròxim Orient.

LA INDUSTRIA

En la seva indústria notem que el natufià no deixa mai de tenir contactes amb la tradició paleolítica. Referent a la indústria de sílex és una indústria bàsicament microlítica. Hi ha bastants microlits no geomètrics: puntes amb dors. Els més característics són, però, els microlits geomètrics: l'element geomètric més típic de la cultura natufiana és el segment de cercle, obtingut a partir de la tècnica Helwan (és un retoc més o menys pla fet en les dues cares del segment i que acaben en forma d'esquena d'ase), la resta dels segments són fets en retoc abrupte (12). D'altres coneguts són el microburí, els raspadors i els burins.

La indústria d'os és rica i variada. Destaquen els punxos, les atzagaies, i els arpons amb secció oval. A la vegada hi han també els mà-

(12) La utilització del segment de cercle és probablement de punta de fletxa.

Situació de la Cova d'Hayonim.

necs de falç ja esmentats que tenien forma rec-tilínia. En el mànec solen portar adornaments i representen caps d'animals (normalment antílops). Dels objectes d'ornament coneixem les contes de collar en os (grans d'enfilall), a més els canins d'animals perforats i els collarets de petxines i dentaliums.

La indústria de pedra consisteix en els grans morters fets de pedres dures i amb els molins de pedra.

L'ART MOBLE

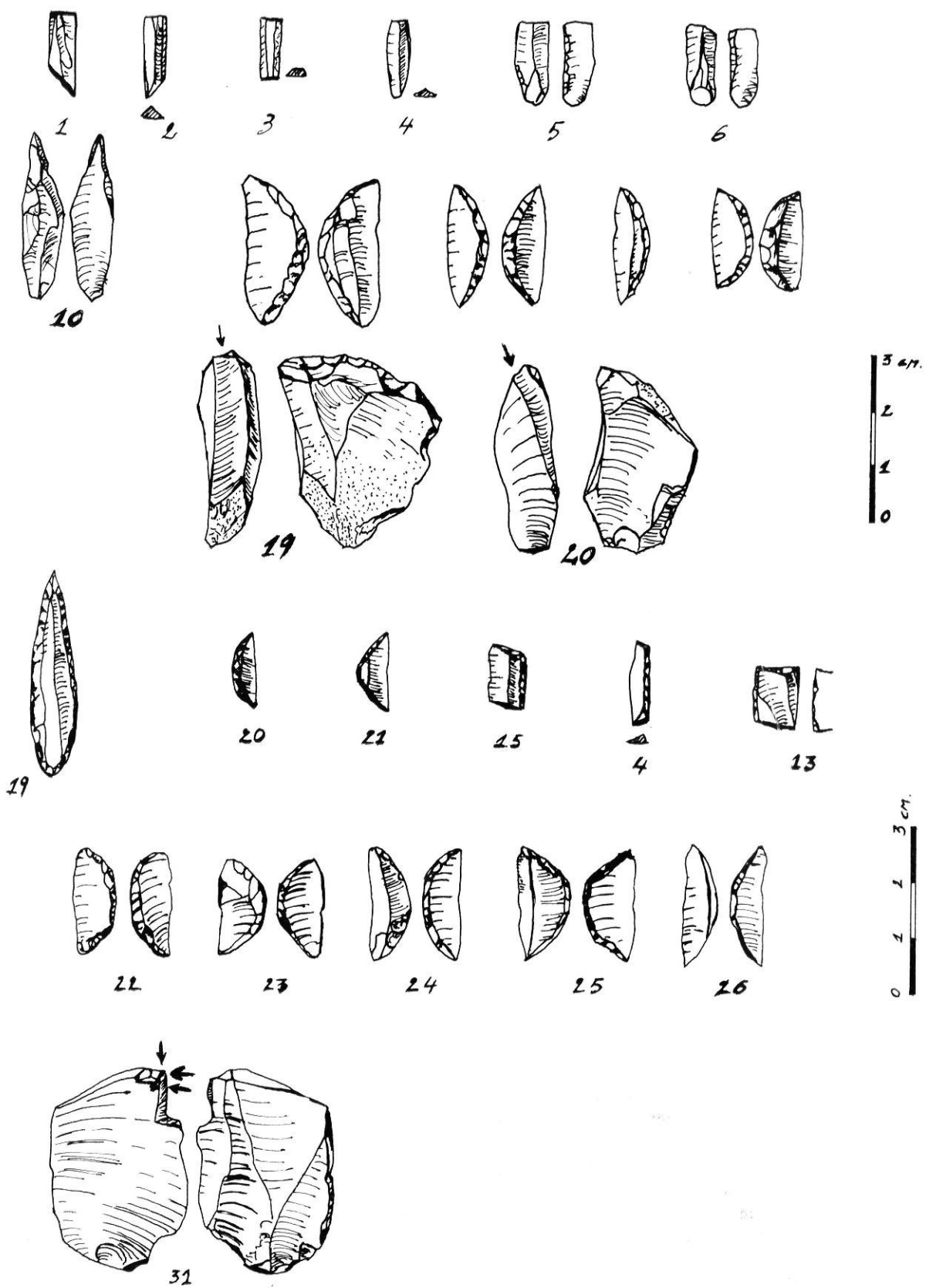
Tot i essent una cultura mesolítica, el natufià té un art moble molt ben desenvolupat i de gran importància. Es sorprenent això, ja que en algunes cultures afins al natufià no és troba aquesta perfecció en l'art i en alguns ni es coneix. La majoria de les obres són fetes en os i en pedra. Grans objectes de l'art figuratiu en pedra són: una estatueta trobada a Oumm ez-Zoueitina, el grup escultòric d'Ain Sakhri i una a el Wad. L'art figuratiu en os apareix generalment com a ornaments dels mànecs de falç i algunes estatuetes de petites dimensions.

L'HABITAT

En el moment que es desenvolupa la cultura natufiana el procés de dessecació i desertització ja portava un ritme intensiu. No obstant, en les zones costaneres i interiors, el clima era més humit que ara i en el desert actual de Judà es començava la progressiva dessecació. A partir d'aquesta premissa s'establí la teoria dels campaments estacionals en zones de colonització temporal com a explicació per l'existència dels jaciments atípics que es trobaven establerts en les zones marginals. Darrerament s'ha rebutjat aquesta teoria, ja que han aparegut jaciments típics en aquestes zones, com el de el-Khiam i el de Erq el-Ahmar.

En resum, és precís renunciar a una interpretació concreta que defineixi i expliqui el model de poblament durant el Natufià.

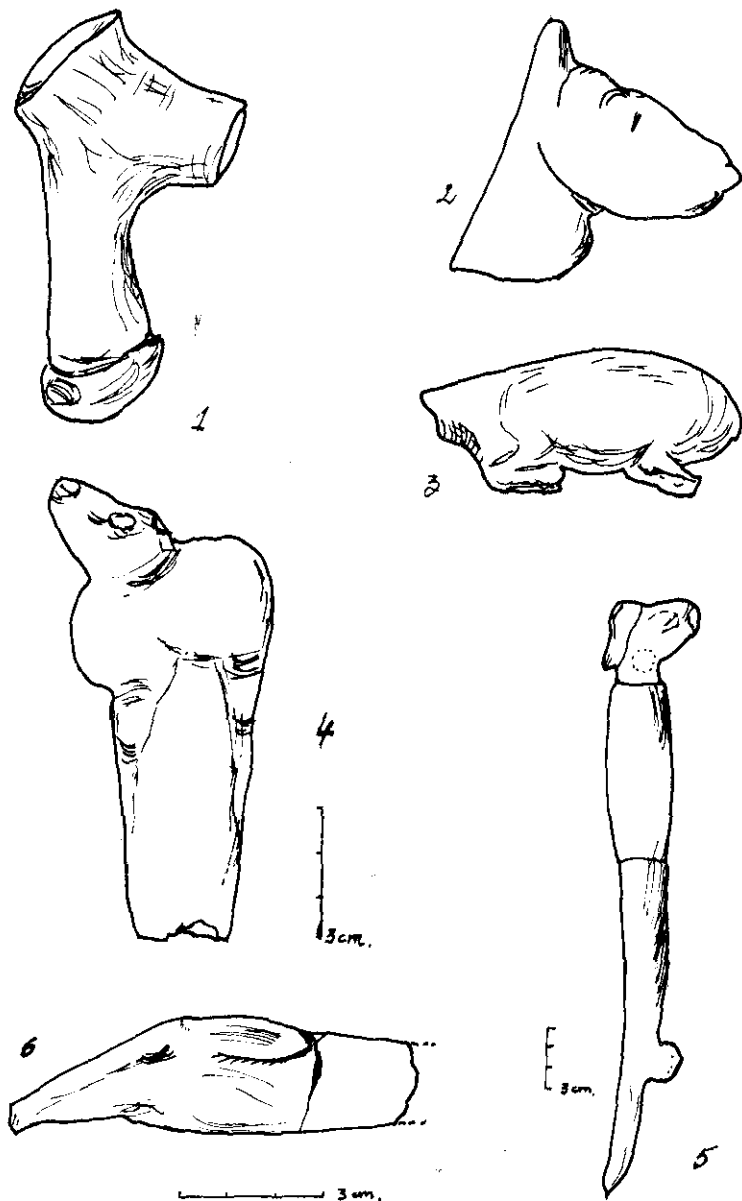
Existeixen dues formes en el tipus d'habitació en els grups natufians: l'un es tracta de l'habitació en coves seguint la tradició paleolítica: Hayonim, el Wad, Kebara, i l'altra formada per poblats o hàbitats a l'aire lliure: Eynan (Ain-Mallaha), Jericó, Beidha, Tell Mureybet. Existeixen també habitacles en terrasses que són a les entrades de les coves, cas de Nahal Oren.

Indústria de sílex:

Part superior → Natufià Antic.
 Part inferior → Natufià Recent.

Eynan (Ain - Mallana) de F. Valla.

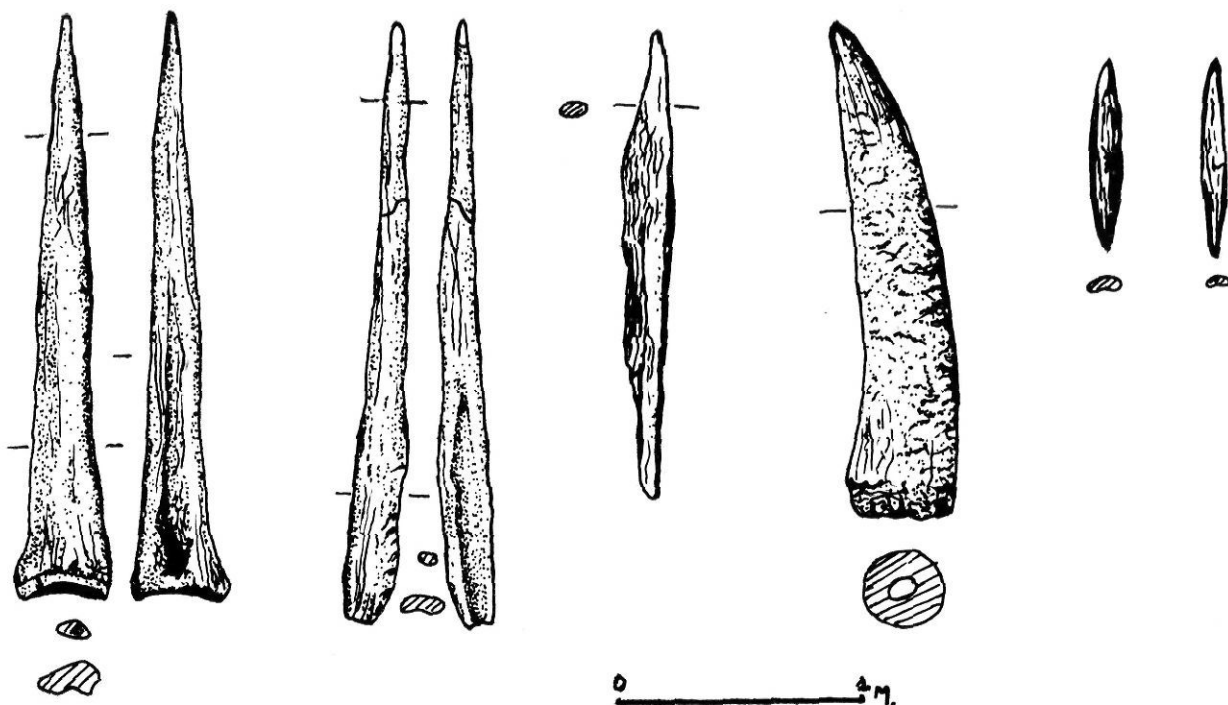
Aquestes maneres d'habitació no se segueixen cronològicament, ja que les tres poden ésser contemporànies.

El tipus de construcció característic són cabanes circulars construïdes amb murs de pedra i en alguns casos de morter com a Eynan. El tamany varia de 10 m. a 2,50 m. de diàmetre. S'ha observat, no obstant, que les construccions més modernes disminueixen progressivament de tamany, cas d'Eynan. El sostre anava aguantat per un sistema de postes, a Tell Mureybet s'han trobat improntes de pals. Les construccions són fetes amb poc espai de separació entre si, i algunes es recolzen l'una amb l'altra.

L'interior d'aquestes construccions és d'un nivell més baix que en el seu exterior. Segurament són cases semisubterrànies. El sòl és empedrat i la llar és en el centre envoltada de pedres. També apareixen unes sitges d'1 m. de diàmetre i d'una profunditat de 80 cm.

Unes altres estructures pertanyents a construccions han estat descobertes a Jericó i a Hayonim, la de Jericó està relacionada amb un santuari de la ciutat, i els túmuls d'Hayonim se'ls relaciona amb complexos mortuoris.

De l'estudi de les construccions s'ha deduït que la cultura natufiana es trobava parcialment sedentaritzada. De les estacions on l'ar-

Indústria d'os: Hayonim de O. Bar-Yosef.

quitectura és desconeguda es considera com a campaments estacionals depenents del canvi de les diferents estacions (13).

Ens és desconeguda, però, l'organització de l'habitatge i desconeguda el nombre d'habitants per construcció.

En resum, fins al natufià no es donen les dues variables de poblat i sedentarització (14). En aquest moment s'efectuen les transformacions: perfeccionament de l'hàbitat construït, aparició de nous tipus d'activitats (recollida de plantes salvatges). Però, segons el mateix autor, en la primera època dels primers pobladors d'aquesta cultura, la sedentarització no implica la perfecció d'aquest hàbitat, ni el de les seves activitats domèstiques. Aquesta sedentarització existirà quan en determinats grups, cada cop més nombrosos, no és suficient l'abric de la cova natural i aleshores construeixen estructures dintre la mateixa cova.

(13) VALLA, F., *Le Natoufien, une culture en Palestine*. 1975, p. 63.

(14) CAUVIN, J., *Les premiers villages de Syrie - Palestine du IXème au VIIIème mil, lenaire a C*. 1978, pp. 11 i següents.

EL RITUS FUNERARI

La gran part dels jaciments típics han donat enterraments humans. Sabem que enterraven els seus morts tant en les coves com en els poblats a l'aire lliure. Mercès als enterraments s'ha pogut reconstruir en gran mesura la mentalitat en les pràctiques i creences d'aquests grups.

Hi ha dues classes d'enterraments: individuals i col·lectius.

Individuals — d'un sol difunt i dipositat en un sol moment. Està posat sense cap orientació i reposa sobre un costat. La posició del cos és molt forçada: flexió total, els braços doblats que aguanten el cap, les cames encogides de manera que els genolls li toquin el cap. Alguns autors opinen que es tracta d'una postura fetal. Possible explicació és a part d'aquest culte a la fecunditat, el culte de la deessa mare que tan arraigat es troba posteriorment en el Neolític. Juntament amb el mort s'hi troba un aixovar amb penjolls, collarets. L'enterrament s'efectua en el mateix lloc d'habitació i les fosses solen ser una mena de pou amb una llosa al fons, on el cadàver hi descansa. Es cobreixen amb pedres planes. Els jaciments amb enterraments individuals són: Hayonim, Eynan, Nahal Oren i el Wad.

Collectius — apareixen mutilats i incomplets, probablement intencionadament. La posició no és tan forçada com en les sepultures individuals. La sepultura estava coberta per un enllosat. Els jaciments amb enterraments col·lectius són: Hayonim, Shukba, Erq el-Ahmar, Eynan, Kebara i el Wad. Aquest culte representa una pràctica estesa al llarg del Paleolític. D'altres suposen que l'enterrament s'efectuava en un moment posterior al de la seva mort, i es deixava que les aus caranyeres netegessin la carn de l'esquelet, i una vegada net eren recollides les restes i s'enterraven. Aleshores, amb aquest trajecte, era probable la pèrdua d'alguns ossos del difunt.

Els caràcters racials dels natufians presenten dos tipus: l'un, del tipus euroafricà, i l'altre més gracià, és l'avantpassat del tipus protomediterrà el qual trobem desenvolupat al llarg del Neolític del Pròxim Orient. L'aspecte físic és el d'una població d'alçada petita - mitjana amb un crani elevat i amb tendència a la dolicocefàlia, les dents són pròpies del tipus euroafricà.

Es probable que en aquesta gent es donés l'endogàmia, ja que existeix una gran cohesió en el grup, el qual viu format i aïllat durant força temps en el jaciment.

MONUMENTS FUNERARIS

Relacionats amb les sepultures col·lectives hi ha unes estructures que s'han anomenat monuments funeraris. D'Eynan es coneix un petit mur de pedra que emmarca un recinte circular en el qual a l'interior hi havia un paviment que cobria la sepultura. A el Wad també n'existeix un altre del mateix tipus. A Hayonim apareix una mena de túmul en un cercle de pedres. A Jericó hi ha també una mena de santuari: es tracta d'un rectangle en el qual als seus costats es construí un mur i en el seu cim hi havia dos blocs amb forats que servirien de fonaments a postes. Aquesta construcció ha estat curiosament respectada durant el període d'ocupació de Jericó.

ORIGENS I EVOLUCIO DEL NATUFIA: INTERPRETACIONS

Un dels primers i més debatuts problemes entorn del Natufià és el dels seus orígens. D'igual manera passa el mateix tant en el modus de vida dels natufians com en el de la seva economia.

Tant Miss Garrod com Neuville, que foren els primers que l'estudiaren, sostenien orígens africans al natufià. Darrerament aquesta tesi ha estat durament rebutjada i apareix com un fenomen originàriament local. La possibilitat de contactes amb Africa, no obstant, certament és probable per les darreres troballes que s'han fet en jaciments tant en el desert del Nèguev com al Nord del Sinaí.

Sobre els seus orígens, Hours i Copeland manifesten que aquesta fase final del Mesolític seria la continuació natural de les cultures precedents. Però consideren, a diferència de Bar-Yosef, que seria millor enquadrar el terme de Kebarià pels conjunts que comportessin, sobretot, unes indústries típiques del període (laminetes de dors amb troncadura), i el nom de Natufià per la indústria més recent amb els típics segments de cercle, buscant un altre nom per la fase intermitja dels trapezis-rectangles (15), conegut amb el nom de Kebarià Geomètric A.

Per una altra banda, Bar-Yosef i Arensburg comparteixen la opinió de que el Natufià és originari de la mateixa Palestina. La seva tesi ha estat plantejada entorn a estudis antropològics i apunten la possibilitat que el Natufià és un grup homogeni i està lligat a la població paleolítica, no sols la del Paleolític Superior, sinó que fins i tot la del Paleolític Mig. Aquesta opinió també és compartida per González Echegaray (16).

Bar-Yosef dona el nom exclusiu de Natufià com una cultura purament de Palestina que reuneix una sèrie de caràcters típics com una indústria típica de microlits geomètrics, de material de pedra pesat, d'una indústria d'os, de presència de construccions arquitectòniques i de sepultures. No obstant, si es troba aquesta mateixa indústria microlítica sense els elements acompanyants típics del Natufià, Bar-Yosef ho anomena Kebarià Geomètric B. Això es troba bàsicament al Líban, a Síria i al Nèguev.

J. Cauvin considera aquesta tesi com una discriminació cultural (17), ja que en les darreres troballes a Síria i en el Líban, han trobat indústries típiques natufianes juntament amb indústria de pedra com a Tell Mureybet o Abu Hurevra, a més de construccions i indústria d'os. Això confirma una evolució semblant tant a Palestina com al nord de l'Eufrats, de la cultura natufiana i amb un mateix fons comú: la cultura Kebariana. Hours, Copeland i Auruche (18) confirmen el que diu Cauvin quan diuen: «sembla raonable de considerar la indústria que conté segments de cercle com un conjunt cultural complex, que es manifesta de manera diferent seguint altres necessitats i gènere d'instal·lació com pròpia del Natufià la qual pot ésser subdividida en moltes fases, i que ha ocupat tot el Llevant».

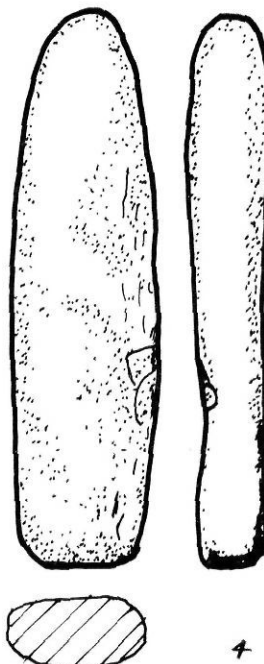
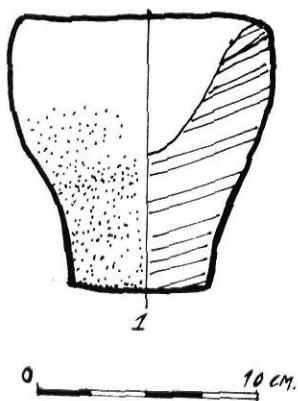
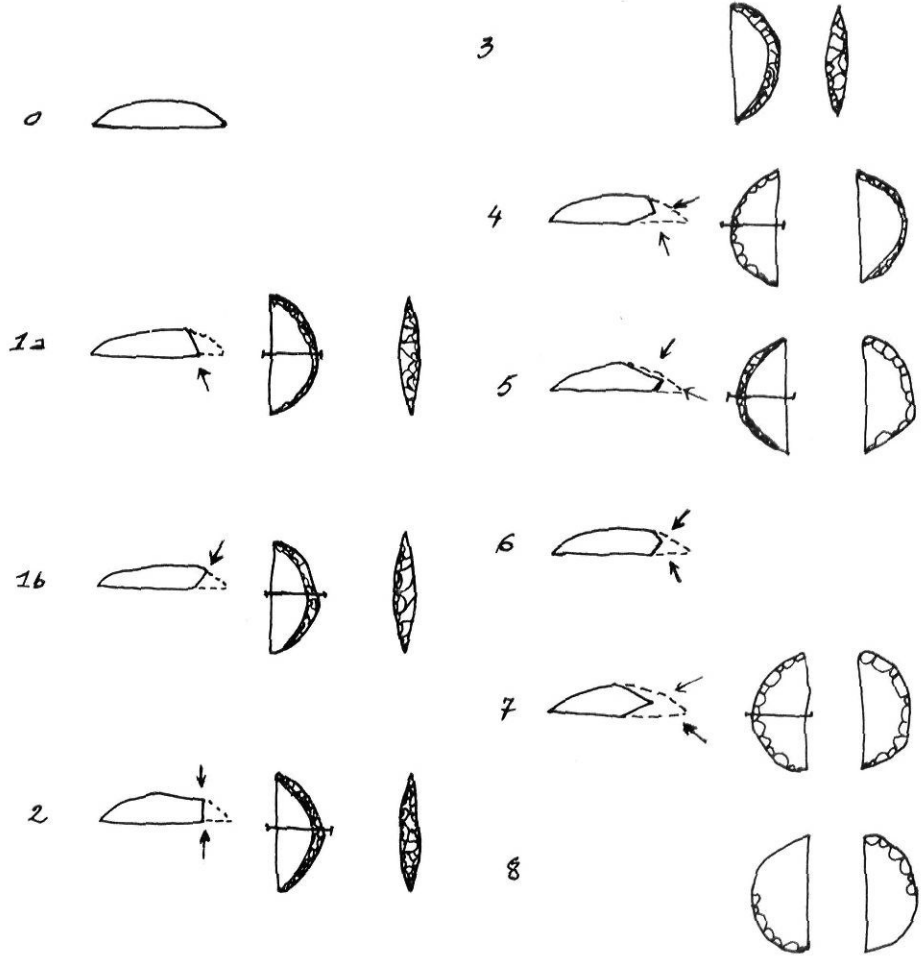
(15) HOURS, COPELAND i AURECRE «Les industries Paléolithiques du Proche Orient». Essai de Corrélation (II), pp. 456 i següents.

(16) GONZALEZ ECHEGARAY, obra citada pp. 137-139.

(17) CAUVIN, J., obra citada pp. 11 i següents.

(18) HOURS, COPELAND i AURENCHÉ, obra citada p. 458.

Indústria de sílex:
Tipus de segments de
cercle, de G.
Echegaray.

Indústria pesada:
1, Eynan de Perrot.
2, Hayonim de Bar-
Yosef.

Un altre és el problema que planteja el de la seva cronologia interna. El fet rau en l'existència de diferents fases dintre aquesta cultura, o per altra banda és una cultura amb una fase única sense diferenciar-ne d'altres, internes.

La primera sistematització feta en l'evolució interna del natufià fou realitzada per Neuville, aquest individualitza dintre el Natufià quatre fases: el Natufià I on són abundants els segments de cercle caracteritzats pel retoc Helwan. El Natufià II on minva tant el retoc Helwan com els mateixos segments de cercle, encara resta problemàtic. Certs autors sostenen que els natufians eren pobles caçadors i predadors, encara que sedentaris; i l'agricultura no es desenvolupà en la zona on els cereals salvatges creixien en abundància; per d'altres autors serien grups que sense passar per l'estadi de producció d'aliments començarien a manipular els cereals i ja s'enquadriarien dintre el procés de neolitització (19). D'altres mantenen encara les posicions de Garrod i Neuville, i consideren els natufians tant agricultors com ramaders (20).

LES CULTURES AFINS AL NATUFIA

Anomenades també Paranatufianes (21), no es poden considerar des del punt de vista indus-

trial, ni tampoc amb els enterraments com a cultures plenament natufianes.

Una d'aquestes cultures és el Khiamià on la seva estratigrafia ens assenyala un enllaç directe amb el Prececeràmic (22) faltant l'estrat plenament natufià. Bar-Yosef anomena aquesta cultura amb el nom de Kebarià Geomètric B.

Bar-Yosef considera que en el Kebarià Geomètric A, existeixen dues tradicions: A1 amb trapezis i rectangles i A2, amb triangles. Possiblement se succeeixen successivament i croniològicament, però existeix també la possibilitat que siguin contemporanis i que el Kebarià Geomètric A1 origina el Kebarià Geomètric B i el Kebarià Geomètric A2 origina directament el Natufià.

Segons Bar-Yosef, l'absència de construccions i d'enterraments es tractaria de campaments estacionals. González Echegaray (23), a diferència de Bar-Yosef, considera que la manca de construccions i d'enterraments no determina un assentament estable, sinó que aquesta absència sigui deguda a les mateixes característiques del lloc, ja que es conserven encara construccions del Neolític Prececeràmic B a El Khiam. Segons González Echegaray, els jaciments paranatufians, abundants en la zona desèrtica, són cultures que conviuen amb el Natufià, però que no tenen les mateixes característiques pròpies.

Cap el 8000, el Natufià evoluciona i passa per una fase transicional (de la qual Jericó n'és testimoni), anomenada Protoneolític. Aquesta serà el precedent principal abans d'entrar en el

procés de neolitització, iniciat en el Natufià, i que assenta les bases en el Neolític Prececeràmic A. Mentre que El Khiam segueix una altra evolució del Mesolític al Neolític.

(19) GONZALEZ ECHEGARAY, **Excavaciones en la terraza de «el Khiam»**. (Jordania) (II) 1966, pp. 141.

(20) VALLA, F. i BAR-YOSEF, O «L'évolution du Natoufien. Nouvelles suggestions». 1979, pp. 149-152.

(21) Les cultures Paranatufianes són les cultures contemporànies al natufià amb material atípic, i que es troben en zones àrides. Un jaciment d'aquest és el Khiam.

(22) En el jaciment del Khiam, el Khiamià passa directament a Neolític Prececeràmic A. Veure a G. Echegaray a **Excavaciones en «el Khiam»**, obra citada.

(23) G. Echegaray en **Orígenes del Neolítico...**, obra citada, p. 151.

BIBLIOGRAFIA ESPECIFICA

- BAR-YOSEF, O i GOREN N. «Natufian remains in Hayonim Cave», *Paléorient*, 1: 49-68. 1974.
- BAR-YOSEF, O, ARENSBURG, B i SMITH, P. «Algunas notas acerca de la cultura y la antropología natufienses»; *Ampurias*, 33-34: pp. 111-152. 1971-72.
- BRAIDWOOD, R. J. «**El hombre Prehistórico**». F.C.E. México, 1971.
- CAUVIN, J. «**Les premiers villages de Syrie - Palestine du IXème au VIIIème millenaire a. C. «Collection de la Maison de l'Orient Mediterranee ancien n.º 4. Serie Archeologique, 3, Lyon. 1978.**
- GONZALEZ ECHEGARAY, J. «**Orígenes del Neolítico Sirio - Palestino**». Cuadernos de Arqueología núm. 6, Bilbao, Universidad de Deusto. 1978.
- GONZALEZ ECHEGARAY, J. «**Excavaciones en la raza de EL KHIAM (JORDANIA). II. Los niveles meso-neolíticos, estudio de la fauna, flora, y análisis de las tierras del yacimiento**». Bibliotheca Praehistorica Hispana, Vol. V; Madrid, 1966.
- GORDON CHILDE, V. «**Nacimiento de las civilizaciones Orientales**». Ed. Península, Barcelona, 1976 (2).
- HENRY, O i DAVIS, S. «Excavation of Hayonim Terrace (Israel)». A Brief Report, *Paléorient* 2 (1): 195-97, 1974.
- KENYON, K. Mc. «**Archaeology in the Holy Land**». Londres. Ed. Benn. 1960.
- HOURS, F. COPELAND, L. i AURENCHE, O. «Les Industries Paléolithiques du Prodre Orient, essai de correlation» (II), *L'Anthropologie* (París), Town 77 (1973), núm. 5-6, pp. 437-496.
- KENYON, K. Mc. «**Desenterrando a Jericó** «México. F.C.E. 1966.
- VALLA, F. R., «La Sépulture H. 104 de Mallaha (Eynan) et le problème de la domestication du chien en Palestine», *Paléorient*, Vol. 3. 1975-76-77.
- VALLA, F. R. «**Le Natoufien, une culture préhistorique en Palestine**», *Cahiers de la Revue Biblique* n.º 15, Gabalda, Paris. 1975.
- VALLA, F. R. «L'évolution du natoufien. Nouvelles suggestions».
- BAR-YOSEF. *Paléorient*, Vol. 5, 1979. Pp. 145-152.
- LLOBREGAT, E. A. «Estado actual de los problemas de la Arqueología de Palestina: Paleolítico a Iaholítico». *Papeles del Laboratorio de Arqueología de Valencia*, 2, 1966, Universidad de Valencia.

